

ŠEST MARULIĆEVIH PRIJATELJA

Cvito Fisković

Svojom poznatom latinskom pjesmom Marko Marulić odgovara svom prijatelju Frani Božićeviću Natalisu koji mu je uputio pozdrav u pismu iz Splita u uvalu Nečujam na otoku Šolti gdje je pjesnik trenutno boravio. Taj pjesnički odgovor u hrvatskom prijevodu Nikole Šopa završava s osam stihova:

... A sada nek pismica pozdravi moja
Prijane, s kojima svedj prijazni spaja me vez.
Jeru na citari vrsna i ozbiljnog Marina zatim,
Za njim Alvizija, ki poljskim je poslovim višt,
Za njim i veselog Niku, al' sada posebno molim
Neka mi bude sprid svih pozdravljen Barbarus moj,
Da prem je pisnima svojim i starinom svojoj prid svima,
Ipak ne nevoljko on moje će stihove čtit.

Odatle doznajemo da je pjesnik prijateljevao i družio se u svom zavičaju s nekoliko dragih prijatelja s kojima se često sastajao, pa stoga i žale što nije s njima.¹ Ali on je istom uvjeren da su oni žalosniji i da ih prožima trajna tuga zbog krvavih i surovih pljački, progona i nasilja koje turski zavojevači provode ubijajući, pljačkajući i odvođujući mirne, radine i hrabre a bespomoćne stanovnike splitske okolice.² Pjesnik im stoga pokušava ublažiti svakidašnji bol pozivom k njemu na nedaleki otok Šoltu, na posjed prijatelja Balistrilića u luku Nečujam gdje se trenutno sklonio.

¹ Franu Božićeviću odgovor Marka Marula u Nečujmu boravećega, preveo *N. Šop*. Zbornik Marka Marulića 1450–1950, Zagreb 1950, str. 19.

² *G. Novak*, Politički odnosi Splita u Marulićevo doba, *Ibidem*. str. 56.

Poručuje im kako će ih dočekati prijateljskim poljupcima i zagrljajem. Veli da će im uputiti veslarku koju Balistrilići imahu u luci³ da se preveslaju k njemu, gdje će se odmoriti u mirnom krajoliku sela, u hladu maslina uz umilni šum mora, u zatonu koji je i prozvan po svojoj tišini Nečujam. Tu će moći razgovarati o različitim događajima i stvarima, dok im dva djetića sprema jelo. Da uskladi s tim jednostavno ocrtanu prirodnu okolinu otočkog zaliva, Marulić im nudi, prihvate li njegov poziv, i najjednostavniji izletni jelovnik pršuta i povrća, različite ribe, voća i uz sve to vino ublaženo hladnom vodom iz zdenca. Napomenuo je svojim prijateljima da im nudi ono što ima i što je u antičkom, grčkom i rimskom klasičnom, njima poznatom štivu, bilo pohvaljeno dostatno i krijeposno, a suprotno raskošnim Lukijanovim i Antonijevim gozbama. Zaželio je podijeliti s njima sve što im može pružiti u seoskoj, otočkoj osami kojom ih je želio utješiti u tuzi i nevolji koju izazvaše turske pljačke i ubojstva, napominjući im kako je ljudski život varav i promjenljiv pa ga jedino vjera u Isusa ispunja mirom i radošću. Marul ih stoga pozdravlja ističući svakome pojedinačno njihove odlike. Iz te njegove sažete prepiske⁴ doznaje se kako pozvane Markove prijatelje zaokruživaše glazba i pjesništvo, ali i briga za spašavanje neprijateljima ugroženih poljskih imanja. Jasno je da je među njima bilo ozbiljnih, ali i veseljaka, te je Marulovo društvo bilo prožeto renesansnim shvaćanjem. Na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće oplemenilo je njihov zavičaj i podarilo im životnu moć koja se odrazila i u književnom i likovnom stvaralaštvu zajednice usprkos ratnim strahotama, koje ih okruživahu i nehaju velesila koje njihov zavičajni grad i domovinu prepuštahu nasilju i prijeljama moćnijega neprijatelja.

Marulić svoje prijatelje spominje samo imenom dajući im uz to i kratke oznake. Od njih petorice pretpostavljam da sam sve prepoznao. Jere za kojega veli da je »vrstan na citari« vjerojatno je Jerolim Papalić sin Matijev o kojemu Božićević napisa da je Marulićeve pjesme živahno uz liru pjevao: »carmina sua ad lyram argutissimis modulis decantare solebat«. U Marulićevo vrijeme postojahu dva Papalića, Jerolim sin pokojnog Tome i Jerolim sin Matijev. Marulić ga zove »junior« i njemu u oporuci ostavlja iz svoje knjižnice djela Vergila i ostalih pjesnika.

Budući da ga je i Božićević hvalio kao vješta svirača u liru, citaru ili lutnju, u koje se u Splitu tokom 16. stoljeća sviralo⁵, uvjeren sam da se ovog Papalića može doista spominjati među naše renesansne glazbenike o kojima se vrlo malo zna, no buduća istraživanja će možda i o njima otkriti više tragova.

Tim se pohvalama i darom upotpunjava i uzdiže vrsnoća Marulićeva društva, a i plemenite obitelji Papalića koja je povjerila istaknutom graditelju Jurju Matijevu Dalmatincu gradnju dviju svojih palača u kojima se okupljahu splitski književnici

³ C. Fisković, Marulić, Balistrilići i Meštrovici u Nečujmu, *Colloquia Maruliana* III, Split, str. 132.

⁴ O. c. (1).

⁵ C. Fisković, Pjesma o Marku Maruliću Pečeniću. Baština starih hrvatskih pisaca. Split 1978, str. 88–92.

i kojima se u 17. stoljeću divio pjesnik Jerolim Kavanjin iako se njihov kićeni gotički slog u njegovo barokno doba nije cijenio.

Možda je i Nikola, kojega Marulić pozdravlja u svom pozivu prijatelja na otok Šoltu nazivajući ga veselim, onaj Nikola Alberti koji je Maruliću bio uputio svoje mladenačke pjesme. A on mu ih, pročitavši ih, pohvali ushićen njegovom darovitošću. Bodri ga da time nastavi, uvjeren da će uspjeti u pjesničkom izražavanju i proslaviti se pred pokoljenjima. Evo te iskrene Marulićeve poruke mladom Nikoli u prijevodu Bratislava Lučina:

N i k o l i A l b e r t i j u

Djela što meni ih posla, o mladiću učen nadasve,
S velikim divljenjem ja često običavam štit.
Plodove tvojega duha odvaguj u sebi nove,
Febu i Muzama, mnim, dostojna žrtva su svi;
Ne zbog toga što kuješ u zvijezde našu Kaménu,
Koja priprosto tek pištat na svirali zna,
Nego jer, odrastav netom, već regbi slijediš u stopu
Drevne pjesnike ti ko i Pijèrida zbor.
Stoga, dok aonskog bila ne savladaš najviše vrhe,
Nemoj napustiti put kojim si počeo ić.
O koliku ćeš slavu polučiti kada te bude
Čitao naraštaj nov jednako kao i naš!

U tim se stihovima osjeća Marulićeva nesebičnost, ljubav i radost prema napredku i razvitku mlađih književnika njegova kruga, zavičaja i roda. O Nikoli se do sada malo znalo, ali se razabire iz arhivskih spisa koje objavih da postojahu u Marulovo doba u rodu Albertija dva Nikole: Matijev i Andrijin, koji je bio i brat Antunov. Božićević spominje i hvali književnu naobrazbu oba brata koju vjerojatno razviše Marulićevim utjecajem, to više što je i Marulova majka Dobrica bila Albertijeva roda. Ali Marulić se svakako ističe svojom učenošću, kako čitavo njegovo djelo pokazuje, ne samo u prisnom krugu svoje obitelji već prostiranjem zatim po svijetu svoga i budućih vremena.

Marina kojega Marulić srdačno pozdravlja među prvima od petorice »prijatelja s kojima je prisno povezan« ne spominjaše se dosada među njegovim prijateljima. On ga zove, kao i ostale u stihovima, samo krštenim imenom Marin odavajući njihovu bliskost. Pridodajući svakomu oznaku kojom se ističu, o njemu veli da je ozbiljan.⁶ Stoga pretpostavljam da je to odvjetnik i splitski javni djelatnik Marin Domić koji je mogao biti dostojan Marulova prijateljstva i pripadati njegovom krugu.

O Marinu sam našao u starom splitskom arhivu nekoliko inače nepoznatih vijesti koje nam punjavaju dosadašnje oskudno poznavanje njegove ličnosti.

⁶ O.c. (1), str. 21, 23.

Marina je 18. lipnja 1512. godine Vijeće općinske zajednice u nazočnosti stotinu i četiri plemića i pučana izabralo za jednog od četiri prokuratora kojima dade povjerenje. Pri tom izboru uglednih građana Marin Domić spomenut je latiniziranim prezimenom Domitius i naslovom ser što odava njegov ugled, naobrazbu a i omiljenost u sredini u koju se uselio.⁷ Između izabranih on je dobio većinu od stotinu i jednoga glasa »za« a samo tri »protiv«. Jednakim brojem glasova izabran je među predloženima i časnii Stjepan Caputgrosso, a ostali s manjim brojem. Po tom izboru velikom većinom glasača i po naslovu gospodin doznaje se da je bio cijenjen i omiljen i da mu birači davahu povjerenje. Očito je, dakle, da je on svojim odvjetničkim zvanjem, za koje sada doznah, branio prava pučana i građana.

U Splitu, međutim, nastajahu razmirice između njih i plemića, pa je gradski knez uputio u Mletke nekoliko izabranih i to Marina Domića, Stjepana Capogrosa, Petra Cambija, biskupa Tomu Nigrisa i Antuna D'Augubia vjerojatno da iznesu vladi uzroke tih nesuglasja smatrajući ih odgovorne za to. Što se tada zbivalo u Splitu ne zna se, ali je mletačka vlada sve njih vratila iz Mletaka u njihov grad u siječnju 1513.⁸ Marin Domić je, dakle, bio povezan s njima, pa nam se i time predstavlja kao predstavnik pučana i građana. Pri kraju studenog 1525. on je u ime njih tražio da gradski knez i kapetan isposluje od mletačke vlade da i pučani mogu kao i plemići sazivati zvonom svoje skupštine za izbor svojih predstavnika u vijeću grada koji bi bili za za to plaćeni.⁹

Ugled i moć ojačalaše Marinu Domiću njegovim vjenčanjem za Simonettu Petračić de Petrachis, kćer stare i bogate splitske plemićke obitelji.¹⁰ Ona je imala posjede u splitskom polju u 15. stoljeću,¹¹ od kojih je Marin dobio dio uz ostali imetak u njen miraz. Stoga su obojica, Marin svom šurjaku, a Simoneta svomu bratu Jakovu de Petrachis, splitskom kanoniku, postavili u franjevačkoj crkvi na splitskom Poljudu nadgrobnu ploču. Na natpisu mu izražavaju zahvalnost i napominju da će se i oni pokopati u tom grobu.¹² Nema godine postavljanja, ali se zna da je Jakov prisustvovao kolonatskom ugovoru i prodaji težačkih poboljšica na zemljama nadbiskupa Averoldija. Iznajmljivao je zemlju svoje prebende i sudjelovao kaptolskim sastancima 1495. –1513. godine.¹³

Članovi te obitelji bijahu bogati pa je 11. travnja 1484. Mihovil Petrakov de Petraca ostavio siromasima i siromašnima ubožišta sv. Lazara u Splitu dio plodova sa svoje zemlje na Lovretu u Splitskom polju.¹⁴

⁷ O. c. (2), str. 82.

⁸ *G. Praga* o.c. (11), str. 30; *J. Alačević*, H. Libro d'oro della antica comunità di Spalato. Zadar 1903, str. 20.

⁹ *Ibidem*, str. 21.

¹⁰ *G. Novak*, o.c. (2), str. 63, 68.

¹¹ *G. Praga*, Tomaso Negri da Spalato ... Archivio Storico per la Dalmazia — Roma 1933. volume XV. Estratto, str. 29.

¹² *I. Ostojić*, Metropolitanski kaptol u Splitu, Zagreb 1975. g. str. 240.

¹³ *Ibidem*, str. 239.

¹⁴ Svezak oporuka, Historijski arhiv u Splitu.

Petračići ili Petrake isticahu se među splitskim plemićima¹⁵ već u 14. stoljeću. Jedan od njih zvan hrvatskim imenom Novak bio je krajem 1372. godine među povjerenicima pri sudbenom uvidu u ostavštini svećenika Grgura Vitaljića.¹⁶ Kao i ostali plemići bavili su se i trgovinom, pa je Ivan Petrov imao u 14. stoljeću dućan u gradskom središtu pod ložom i dvoranom stare kneževe palače na Trgu sv. Lovrinca, koji je 13. siječnja 1363. prodao.¹⁷ Trgovahu i u 15. stoljeću, a k tome je Petraka de Petrachis bio brodovlasnik i izvoznik vina u Mletke¹⁸, poput ostalih građana i plemića splitskih.

Marin Domić je stigao iz Trogira u Split bez imetka, ali je svojim javnim radom i ženidbom za Simonettu, kćer plemića i bogataša, pristupio u krug uglednih obitelji pa se povezoao već zajedničkim boravkom u Mlecima i s istaknutim Tomom Nigrisom. On je Marina smatrao prijateljem te ga je u pismu sa svoga diplomatskog puta kao glasnik pape Hadrijana VI, k poljskom kralju u Krakov, upućenog svojim splitskim prijateljima prosinca 1522.¹⁹ dao posebno, poimence pozdraviti.

Marin je vjerojatno zastupao Tomu Nigrisa u njegovim imovinskim i ostalim poslovima u Splitu. Već ga je ljeti 1516. godine branio kada se Toma opro jednoj presudi splitskog vikara. Tom zgodom je Marin kao Tomin odvjetnik istupio u njegovu korist pozivajući se na vikarevu povredu papinskih prava.²⁰ Po svemu tome se može zaključiti da je Marulić poznavao rad i život Marina Domića i njegovo zalaganje za građane i pučane, a posebno za njihova zajedničkoga prijatelja Tomu Nigrisa. Uostalom, Marulić je kao i Domić stanovao u novom srednjovjekovnom dijelu Splita »in terra nova« izvan Dioklecijanove palače.

Pjesnik je, dakle, nazvao Marina Domića ozbiljnim, ubrojivši ga među prijatelje koje je pozvao u Nečujam. Da su u toj osami otočkog zaljeva razgovori bili prožeti rodoljubljem odaje i početak Marulova pjesničkog poziva. Kao bit i srž tih razgovora o europskom miru i obrani, Marul je nad njima nadkrilio i znamen mira — maslinu! Marin je vjerojatno i pridonio usklađivanju splitskog puka s plemićima u onim teškim danima opasnosti turske i time se pridružio Marulićevu i Nigrisovu vapaju²¹ i želji da se njihova domovina opre turskom nasrtaju i strahotama haranja do zidina njihova grada.

¹⁵ *G. Novak*, o.c. (2).

¹⁶ *G. Praga*. Testi volgari spalatini del Trecento. Atti e memorie della Societa Dalmata di storia patria, vol. II, Zadar 1928, Estratto, str. 81.

¹⁷ Splitski spisi, sv. 5, str. 205, Državni arhiv u Zadru.

¹⁸ *G. Novak*, Quaternus izvoza iz Splita 1475–1476, Starohrvatska prosvjeta, serija II, br. 1–2, Split 1987, str. 109, 122.

¹⁹ *L. Katić*, Novi arhivski podaci o Tomi Nigrisu. Anal. Historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik 1956. str. 231. Katić neodređeno piše da Toma pozdravlja sve prijatelje, neke i poimence, str. 234.

²⁰ *L. Katić*, Imbreviature splitskog notara de Salandris, Starine JAZU, br. 47, Zagreb 1957, str. 173.

²¹ Latinski izvornik objavio je *G. Praga* u: Tomaso Negri da Spalato umanista e uomo politico del secolo XVI. Archivio storico per la Dalmazia, Roma, vol. XV, 1933, Posebni otisak, str. 39.

Evo Nigrisove poruke koju je ponekim prijekorom uputio mletačkom duždu, znajući da bi se on morao stidjeti zbog turskog haranja europskih krajeva. Napisao ju je latinskim, a Bratislav Lučin ju je preveo u hrvatske stihove:

(...)
 Nije l' sramota divlji što Turčin kraljevstva, grade
 Tolike sravni, što sam bjesni ko pobjednik svud?
 Ne vidite li koje iz temelja potkapa zide,
 Strašan, i kako se sveđ naša umanjuje moć,
 Kako mnogòbrojan srlja u rat, iz dalèka koliki
 Kršćanim bijednima boj pogubni priprema on?
 Jedva da mora za lađe, za tabore jedva da kopna
 Dostaje, pučinu svu prekriva brodovlja sjen.
 Sukrvica je polja preplavila, leševi skriše
 Zemlju, ko vode tijekom teče nepresušno krv.
 Bijedna li mene, okov kolikim tisućam gvozden
 Pritiska očinski vrat, negve sputavaju hod!
 Vidjeh: tko uglednik nekoć u lacijskom bješe senatu,
 Kopač u prnjam je sad, golemim negvama spet,
 Koji sa svladana brda u predvečer motiku noseć
 Umoran jedva će nać počinak golom na tlu;
 Onaj kom su se već i gadile bezbrojne gozbe —
 Falernskog vina slast jedva po volji mu bje —
 Travom utoljuje glad, poluprijesnim komadima mesa,
 Mutne dok vode mu kap jedva utazuje žeđ;
 Tko je stupo u halje zaogrnut protkane zlatom,
 Trulom vrećom sad jedva si pokriva stid;
 Rođene u slobodi mladiće i djeve ko sužnje
 Gledam — sramota, vaj — gnusni gdje podnose blud.
 Dječicu otimlju majkam iz krila, sa grudi, na tvrdo
 S udarcem bacaju tlo prenježne udove te,
 Pa ih na komade sijeku, još drhtave pružaju psima.
 Bijednih li majki, ah, zvijerima rodiše plod!
 Jao neizmjerne boli, što nikad zaliječit se neće:
 Čiste se Djevice hram štovani ruši u prah,
 A gdje je lika tvoga, o Kriste, blistala slika,
 Tu je mjesto za pse, konjima štala je tu.

Pred Turcima bježahu iz svojih sela i sklanjahu se u Split nakon pada Klisa 1537. godine i pustošenja Poljica mnogi Klišani i Poljičani nemoćni da se spase i obrane pred nadmoćnim neprijateljem. Marin Domić je sa svojom suprugom Simonetom primio i sklonio u njihovu obiteljsku kuću Jerku, kćer plemenitog Poljičanina Jurja Ivaniševića. Zauzvrat je ona pomagala Marinu i Simoneti u vođenju kućanstva. Očito je da se kod njih udomaćila, postala odana i vrijedna u

poslovima koje joj povjeravahu, pa joj je Simoneta pri samrtni 1543. godine ostavila četiri vrita zemljišta u splitskom polju na predjelu zvanom Logorum (Glavičine) i kućicu u središtu Splita zvanom Pećine. Taj se predjel južno od Peristila naziva često zbog ruševnosti antičkih zdanja Grotte, ali ga puk pa i Domićeva obitelj imenuju na hrvatskom.²²

Nakon smrti Simonete Marin je, ostavši sam u kući, zadržao Jerku i ona je ostala s njim i vodila mu kućanstvo. To još jednom pokazuje sljubljenost Poljičana sa Splićanima a koje se inače očitava osobito i u kulturi obitelji Dragišića, Karepića i Nikolića.²³ Pri samrtni Marin je sastavio svoju oporuku, koja nema nadnevka, pa se čini da ju je napisao dok još bijaše zdrav i čil, jer ne spominje da je tjelesno bolestan. Naglašava poznatu izreku da ništa nije stalno kao smrt, a ništa nestalnije nego trenutak u kojem će čovjek umrijeti, pa pokoravajući se svetoj preporuci da svatko treba umrijeti pripravan i on, osjećajući se dobro raspoložen i zdrav pameću i tjelesno zahvaljujući Bogu napiše oporuku. Naredi, odluči i zaželi da se poslije njegove smrti sve izvrši onako kako je oporučno napisao jasno i sažeto. Po ondašnjem običaju preporučio je svoj duh svemoćnom Bogu i njegovoj slavnoj majci Djevici Mariji i tražio da mu tijelo pokopaju u grob crkve Gospe u splitskom Poljudu gdje počiva njegova najmilija mu supruga. Zabrani da se u taj grob itko poslije njega ukopa, za što će se brinuti upravnik samostana. I doista na jednostavnoj ploči izvađenoj iz crkve i postavljenoj u redu s ostalima piše skraćeno:

JACOBO . De . PETRACHIS
CAN . SPALAT . COGNA
TO . MAR . DOMITIUS . SI
MONETA QUE FRATRI
BENEMERENTI . SIBIQVE SOLVM

što se u hrvatski može prevesti: »Jakovu de Petrachis, splitskom kanoniku, svom šurjaku, Marin Domić i Simonetta svom prezasluznom bratu i sami sebi.«

Očito je da je natpis sastavio sam Marin. Iz jednostavnoga natpisa toga nadgrobnog spomena kao i iz oporuke izbija Marinov duh koji u tome podsjeća na Marulićevu oporuku i natpis koji mu uklesашe nećaci.²⁴ Marin ne dade urezati reljefne ukrase ni Petrachisov plemićki grb već kratki sadržaj odavši tako čast i zahvalnost supruzi i šurjaku, po čemu se vidi da nije imao izravnih nasljednika.

²² Historijski arhiv, Split.

²³ C. Fisković, O splitskom književniku Jurju Dragišiću de Caris. Baština starih hrvatskih pisaca, Split 1978, str. 323, 332, 337; L. Katić, o.c. (20), str. 158. C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil I, Zagreb 1954. str. 94; C. Fisković, Nikolinijev opis Dioklecijanove palače u Splitu. Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb.

²⁴ C. Fisković, Marulićev grob. Baština starih hrvatskih pisaca, Split 1978, str. 130.

Iz oporuke se doznaje da mu se otac zvaše Nikola i on ga oslovljava kao već pokojnog gospodina, »quondam messer«. U toj vlastoručno pisanoj oporuci nije naveo uobičajene svjedoke, a kao vješti odvjetnik ni sastavljača oporuke već pri kraju umetnuo:

»Ego Marinus Domitius, scripsi manu propria.«

Preporučuje međutim izvršiteljima da što prije budu mogli, po svojoj savjesti, poslije njegove smrti izvrše sve što je naveo.

Ostavio je prema običaju za održavanje gradskih zidina pet lira, tri lire u novčićima siromasima ubožnice i bolnice sv. Duha, a sav svoj kućni namještaj Jerki, kćeri pokojnog poljičkog plemića Jurja Ivaniševića, preživjeloj u njegovoj kući. Očevidno je da su to mogli biti kreveti, stolovi, škrinje i ostale kućne stvari, platnene i vunene a osobito biserje i srebrarija, zdjele, viljuške i žlice, nakit. Pri tom naslijeđu nitko je ne smije ometati. Naredio joj je da sačuva po svojoj savjesti, a da o tome ne odgovara ni pred kim želeći da ona bude sveukupni nasljednik i povjerenik. Nakon njegove smrti izvršio oporuke trebaju joj predati vinograd u predjelu Bol, koji je Marin zasadio. Ostavlja joj i svoje zemljište u splitskom predjelu Žnjan koji obrađivaše pokojna supruga Marka barkarjola. Sve joj ostavlja da moli Boga za spas njegove duše i za oprost njegovih grijeha naglašavajući na kraju da se njegova oporučna volja izvrši po njegovoj smrti onako kako je naredio i napisao svojom rukom.²⁵

²⁵ O Domiću i njegovoj oporuci već sam iznio nekoliko bilježaka u članku „Splitska renesansna sredina. Mogućnosti br. 3–4, XXIII, Split, 1976. str. 340, 362, 363. Članak je pretiskan u M. Marulić, *Judita, Opera omnia*, Split 1988. str. 59–81. bez arhivskih izvora i literature; C. Fisković, *O zlatu i srebru Splitskana u 16. stoljeću. Kulturna baština* 24–25, Split 1994, str. 61–76.

Možda je onaj Marin čijem sokolu Marulić posvećuje stihove koje je nedavno našao i objavio u prijevodu Darko Novaković. Marulovi stihovi ljubavni u Škotskoj. *Slobodna Dalmacija, Forum*, Split 11. srpnja 1995.

Oporuka u cjelini glasi:

Intus vero

In nomine patris, et filij et spiritus sanctj amen.

Io marin Domitio quondam messer Nicolai, non volendo passar de questa humanita lassando li beni mei inordonati, considerando nisuna cosa esser più certa dela morte, ne più incerta della sua hora, et quello glorioso amagistramento dicente estote parati, quia nescitis diem neque horam et trovandomi ben disposto et sano si del intelletto spiritual et intelligibile come etiam del corpo a laude del omnipotente Dio ordeno dispono, et voglio che de tutti li beni mei dappoi la morte mia sia fatto, adempido et exequito come qui de sotto per questo mio testamento et mia vltima volunta si trovera eser ordinato, et primo ricomando l'anima mia al omnipotente Dio, et alla sua gloriosissima madre vergine Maria, el corpo veramente alla terra. Item voglio, et ordeno che dappoi la morte mia el corpo mio sia posto nela sepultura in la jesia de s. Maria de Paludi apresso la quondam mia dilectissima consorte qual marpisa da ne se debba averzer ne metter altro corpo, et in questo onero, et cargo la conscientia del superior del monasterio si trovera. Item voglio, ordeno, et dispono che li comissarij, et essecutori de questo mio testamento habbiano essequir et abservar el ordine infrascritto dappoi la morte mia piu presto sara possibile, et in questo onero la loro conscientia, et primo lasso in le mura de spalato L. V. Item alli poveri del hospital de Santo

Nadnevak nije označio možda zbog nagle smrti, pa je tako prijepis oporuke zaveden bez oznake dana, mjeseca i godine u jednom od rukopisnih svezaka, koji je sačuvan u Historijskom arhivu u Splitu.

Prijepis je nastao kao dokaz pri sudbenoj raspravi koja se razvila između Jerka Ivaniševića i splitskog plemića Antuna iz roda Albertijevih, kojemu pripadaše i Dobrica, majka Marka Marulića. Općinski glasnik Filip oglasio je, naime, 16. travnja 1568. godine na dražbi zemljište gospodina Marina Domića Trogirana, stanovnika Splita koja se nalažahu ad Logorum i ad Sanctum Casianum.

Prema tome se doznaje da je Marin Domić već u travnju 1568. bio mrtav. U tom oglasu službenoga gradskog glasnika zavedenom i u sudbenu općinsku knjigu napisano je da je on — iako je već dulje vremena živio i sudjelovao u javnom životu Splita — iz Trogira i stanovnik je (habitor) a ne građanin (civis) Splita. Na javno oglašavanje dražbe Domićeva imanja prijavljuje se već spomenuti Antun Alberti u ime svoje i supruge mu Viktorije izjavivši da oni imaju pravo nasljedstva na imovinu Marina Domića. Stoga je Jerka Ivanišević Poljičanka uputila gradskom knezu molbu nek dosudi da četiri vrita zemljišta u predjelu Logorum splitskog polja, koje joj je ostavila u svojoj oporuci supruga pokojnog Marina Simoneta, njoj pripada i da je oslobodi od traženja Antuna Albertija koji ga svojata, jer ga je njoj Simoneta u svojoj oporuci 1543. godine ostavila skupa s kućicom u splitskom gradskom predjelu Pećine. Oko toga naslijeđa razvila se duga parnica iz koje se ne doznaje više o Domiću od onoga što iz nje iznijeh, pa samo neke njene dijelove donosim u bilješci među kojima i izjavu Jerke Ivanišević koja je kanila otići u Mletke da obrani svoje pravo.²⁶

Spirito L. 3 de pizoli. Item voglio et ordino che tutto il mobile si atrova in casa sia dato et consignato a dona Hieronima fiola quondam del Nobel homo Zorzi Ivanissevich qual al presente e in casa con mi, et mi governa videlicet li letti, et le massarie de casa con tutto il mobile si atrova in le casse cossi de lino come de lana et specialiter perle, et altri arzenti come pirroni, et cussier, ne de quelli per alguno possi asser molestata per esser mio voler et per havergli ordinato et dato ordene di quello havera far in conscientia sua. Ne de tal ordene sia tenuta render rason ne conto ad alguno, et in questo voglio sia mia universal herede et comisaria con li qual arzento se intenda et la tazza d argento alla qual etiam lasso che dappoi la morte mia li sia consignata la vigna per mi piandata sopra il terren posto a bol. Item voglio, et li lasso il terren posto in sgnian lavorato per la olim consorte di quondam Marco barcharol per anima mia, et sia tenuta pregar la divina potentia per remission delli peccati mei, et questo voglio sia il mio ultimo testamento et ultima volunta qual voglio, tegnia vaglia et sia servada dappoi la morte mia qual scrissi de mia man propria quam post mortem meam volo exequi et adimpieri pro ut est supra ordinatum.

Ego Marimus Domitius scripsi manu propria (čini se da je umetnuto u oporuku drugom rukom)!

²⁶ Die martij XXV mensis

7 mbris 1543.

actum Spalati in terra nova in domo habitationis Domini Marino Domitio coram nob.

D. Petro de petrachis examinatore curiae, presentibus nobili Domino Petro de Comulis.

(Dana 27 rujna 1544. spominje se ponovno njegova kuća!)

(Die primo octobris 1548.)

Messer Antonio de Albertis in specie sua etiam come marito et convincta persona di madona Victoria sua consorte come asserti creditori del quondam messer Marino Domitio

ha producto una asserta domanda contra de me Hieronyma fiolla del conte Zorzi Ivanisevich de pogliza per la qual conclusive domanda, et richiede che V. M. per una deffinitiva sententia debba tagliar una particula fata per quondam Donna Simoneta sua consorte dell quondam messer Marin Domitio per la qual dita quondam Simoneta per suo testamento ha legato uno pezzo de terra a me Heronima soprannominata posto in campo di Spalato in loco nominato logorum de vreteni quatro et tra li soi confini et come piu confidamente in tal sua asserta domanda se lezze dalla qual io Hieronyma sopraditta deffedendo me dico tal visto et sancto legato V.M. per iustitia et equita debba laudar et aprobar et absolverme della asserta domanda perducta per prefato messer Antonio cusi in sua specialita come et nomine quo intervenit per molte rason per me ditte et etiam ditte et aligate et in voce et in scriptis et maxime infrascripte. Havendo io povera dona servito in loro vechieza et decrepita eta al quondam messer Marin domicilio et q. madona Simoneta de petrachis sua consorte per anni diexe in circa senza alcuno salario ne patto ne acordo ma solum alla descretion e proferite mi facevano uno come l'altro de remunerarmi la servitu mia et lasciarmi da poi loro per lor testamento el vivere mio dove io povera dona persuasa da tal parola servito benignamente et legamente li prefatti stante la loro promessa come ho preditto anni diexe continui. Dove che venendo a morte prefata madona Simoneta del 1593. per suo ultimo testamento per tal servitu mia mi lasso uno pezzo de terra posto a logorum et una caseta posta in questa cita in loco nominato pechine apresso ser Nicolo Cuprinovich cum obligatione expressa che io sia obligata stanciar con loro coe con prefato messer Marin et madona Simoneta sua consorte in vita loro, et che lo prefato peceto de terra et casetta ut supra legata. Io Hieronyma sopra nominata debbo goder solamente in vita mia, et da poi la morte mia pervengano in altre pizichare honeste et de bona vita et come meglio in dita testamento et particula se contenga. Dove che io hieronima ho servito et fato tanto quanto in dito testamento sono stata obligata, et non solum ho servito tanti anni al prefato messer Marin et sua consorte preditta in vita sua ma etiam da poi la morte di essa madona Simoneta al prefato messer Marin fina la morte sua qual morise tre annj da poi la morte di essa madona Simoneta per tanto dico che dita madona Simoneta tal legato ha fatto per pagamento et pretio della marcede, et servitu mia fata cusi al prefato misser Marin come alla prefata madona Simoneta sua consorte, ne val adir al dito misser Antonio che el pezeto del terren a mi legato ut supra era de misser Marin et per lui acquistado con sui proprij denari ne essa poteva testar delli beni del suo marito non havendo da lui liberta et perche presupponendo falso perche il vero che dito pezeto di terra era aquistada con proprij denari di esso Marin che non e da creder perche dito messer Marino era venuto da Trau nudo e crudo et maritandose in dita madona Simoneta qual era zentil dona opulente et richa de possession et robba toltolo in casa sua come e noto a tuta questa cita et tutti li acquisti che faceva dito misser Marin fasceva con denari della sua consorte et delli beni dotali. Tamen sia come esser si voglia dico io Hieronyma che messer Marin Domitio era mio principal debitor et non madona Simoneta per esser lui capo, et patron di essa madona Simoneta et casa sua allo qual messer Marin tocha pagar i servitori et massare et tuti altri operarij loro come patron ut supra et se ben dicta madona Simoneta lasciato ut fatto dico legato delli beni del prefato suo marito come lui asserisse...

Sv. 4. HAS.

O poljičkim plemićima vidi: A. Laušić, Postanak i razvitak Poljičke kneževine, Split 1991, str. 142; C. Fisković, Kazališne i glazbene priredbe u Korčuli u 19. stoljeću. Dani Hvarskog kazališta, Uvod, Split 1975, str. 128; L. Katić, o.c. (20), str. 177, 178.

(Die 5 octobris 1548.)

Dona Hiercha adversaria di mi Antonio Albertho nominibus quibus in processu doveria certamente chontetarsi et bastarli et di dona mendida e poverissima sia stimada a caja el grado, le dignita de parrona servita et cortezata de famegli et massere in caja del q. messer Marin Domitio caja dico richa et oppulente di danari et robba aguistata per industria et arte de avvocato alli suoi giorni pare omnium chiaro sufficientissimo pur havendo il manezo et dominio ut supra, de haver maridato una sua sorella, con dotte di trecento lire ac etiam di godere una caja da signora legata li per quondam madona Simoneta olim consorte del antidetto quondam Marin della sua dotte...

*

Marulićev prijatelj vjerojatno je bio magister teologije Kristo Nigris, potomak starog splitskog roda Mrčića²⁷, koji u doba humanizma kao i nekoliko drugih, polatini svoje hrvatsko prezime zbog njegova teškog izgovaranja i pisanja među učenicima ljudima, a i pisanja u službene i ostale spise u ono vrijeme raširenog latinizma.

Kristo ili Kristofor nije bilo rijetko ime nadjenuto u srednjem vijeku i kasnije splitskoj djeci. Lik tog sveca zaštitnika putnika i pomoraca bio je oslikan iz štovanja sred Peristila Dioklecijanove palače nad lukom zida podignutom njemu u čast pod antičkim lukom pristupa u središnji vestibul nekadašnjih carevih odaja.²⁸ Dakle, na najuglednijem središnjem mjestu, to više što se kroz taj pristup, ulaz i prolaz odlazilo na more i sve morske putove prometnog srednjovjekovnog Splita. Krstili su imenom svetog zaštitnika svoje sinove najčešće bogatiji građani brodovlasnici, pomorski trgovci i zapovjednici. Rod Nigrisa Mrčića bijaše među njima. Dva se Mrčića istaklo među splitskim kulturnijim svećenicima, već spomenuti biskup i diplomata Toma Nigris i njegov vjerojatno stariji brat Kristo, sinovi Iva Nigris.²⁹

Kristofor je vjerojatno, kao i Marko Marulić, učio književne nauke u Splitu kod učitelja, Cola da Capua, Tidea Acciarini, Gerolima Genesio s namjerom da postane profesor književnosti. Njemu stoga 1479. godine bi povjerena uprava splitske humanističke škole. Odatle je otišao u Zadar i 1487. godine bio je učitelj gramatike, održavajući i dalje vezu zajedno s bratom Tomom sa zavičajem i kupujući zemljište u splitskom polju 1491. godine³⁰ kod već spomenute obitelji plemića Petraka. U Zadru se pridružio učenim humanistima koji se okupljahu u kući ninskog biskupa Divnića raspravljajući o vjeri, književnosti, likovnoj umjetnosti, znanosti³¹ i suvremenim događajima.

Sreta još Kristofora sredinom svibnja 1492. godine naslovljena kao građanina Splita i profesora gramatike. Tu je u gradskoj pisarni predao općinskom kancelaru svoju oporuku spremajući se otputovati u Mletke.³² Bio je to uostalom ondašnji

... E perche io povera dona, essendo nobile della patria mia, non mie licito andar sola a Venetia, ma menar una massara in compagnia, per tanto vi intimo a voi misser Antonionomine quo supra, che voglio in sue cumbententie, mi pagati le spese sei a me, come alla massara, come a simil donne se usa nella inclita cita della Illustrissima signoria di venetia.

Sv. 4. /55, HAS

²⁷ I. Ostojić, o.c. (12), str. 201.

²⁸ C. Fisković, Humanizacija sred Dioklecijanove palače u Splitu, *Mogućnosti XXXVIII*, br. 5–7, Split 1991.

²⁹ G. Praga, o.c. (16); C. Fisković, Nigrisove uspomene u Splitu, *Tkalčićev zbornik II*, Zagreb, 1958, str. 281.

³⁰ G. Praga, o.c. (11), str. 29.

³¹ G. Praga, *Zara nel rinascimento*. Archivio Storico per la Dalmazia, vol. XX. Roma 1935. str. 15 (posebni otisak).

³² C. Fisković, o.c. (29), str. 293.

običaj ponajviše bogatijih da prije duljih putovanja koje smatrahu nepouzdanim sastave oporuku, pak je to i Kristo učinio, kao i splitski kanonik Duje Franov de Padua 5. veljače 1504. godine kada se s Tomom Nigrisom spremao na put u Mletke³³. Međutim, ne zna se jesu li otputovali.

U oporuci Krista Nigrisa čini nam se važnijim što je vlastitu knjižnicu ostavio svom bratu Tomi i prepustio mu svu svotu novca koju mu je taj bio dužan³⁴. Je li se ta ostavština odnosno Kristova oporuka od 14. svibnja 1492. g. ostvarila, ne zna se ali otkriva da su se braća voljela i kulturno i novčano se međusobno pomagala. Bijaše to običaj naših humanista poklanjanja knjiga koji treba cijeniti. I Toma Nigris je poslao Maruliću knjigu čuvenog Erazma Roterdamskog a Marko ju je radosno primio i s užitkom čitao.³⁵ Oni su, dakle, 1519. godine već posjedovali Erazmovo djelo.

Pa kada već nemamo popise naših starih knjižnica, morali bismo već jednom ispitati jesu li u onim sačuvanima imena njihovih vlasnika. Marulić je zbog njihove učenosti i zbog zavičajne bliskosti mogao prijateljevati s Kristoforom, bratom Tominim. Stoga mu je kada je umro spjevao epigram, ističući njegovu pobožnost, ispunjenje svećeničkog zavjeta, naobrazbu i rječitost koja mu kao nastavniku i pripadaše.³⁶

³³ In Xpi nomine amen 1504. adi 5 fevrer.

Io prete Doymo de Francesco de Padua canonico de Spalato ... e perche vado a venesia per passar, lo mare di compagnia cum misser prete Tomaso Nigro vicario se metendome a questo periculo ho voluto fare lo mio testamento ...

Sv. oporuka, III/14.

Historijski arhiv Split.

³⁴ C. Fisković, o.c. (29), str. 293;

1492 Indictione 10 die 18 may.

Magister Christophorus ser Johannis Nigri, civis spalatensis proffesor gramaticae sanus mente et corpore exhibuit mihi Antonio de Obzignano cancelario communis presentem cedulam, asserens in ea contineri suum ultimum testamentum.

1492 Indictione X. 14 maij...

Ego Christophorus Niger Venetus navigaturus viteque exitium ignorans testavi volui...

Item dimitto fratri meo presbitero Thomae cunctam supplectilem librariam ut oret pro anima mea eidemque demitto quotquot pecuniarum mihi est debitor, nam mecum voluit esse, ut nos est dicere...

Chaterinae sororis meae...

Splitski spisi, svezak 22,

Historijski arhiv, Zadar

³⁵ M. Marulić, Latinska manja djela. Split 1992. str. 19.

³⁶ A. Cicarelli, Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato ... Dubrovnik 1811, str. 15.

U neposrednosti i iskrenosti te slikovite nadgrobne pjesme osjeća se Marulova ljubav prema prijatelju.³⁷ Objavljujem je u hrvatskom prijevodu Bratislava Lučina iz latinskoga:

Epigram Marka Marulića
(Pjesnik i Krist)

(P.) Kristofor leži tu. (K.) Koj' na ramenu nosaše mene?
(P.) Ne, već koj' nosaše sveđ, Kriste, u srcu te svom;
Naime, život je sav on zavjetovao tebi;
Rječitost istaknu njegov, zdušna pobožnost mu bje.
(K.) Dakle, ne leži tu, već iznad suzviježđa mojih,
I sad kad vele da smrt uze ga, štuje me on.

*

Književna djela, a i životno rodoljubno djelovanje ove družine hrvatskih humanista treba još potpunije rasvijetliti; ovdje pak mogu samo imenovati i prepoznati Marulove pozvanike na Šoltu. On spominje prijatelja Alvizija »ki poljskim je poslovim višt«. Većina se splitskih plemića bavila poljoprivredom njegujući svoja plodna polja, voćnjake i vinograde, pa je i Marulićeva obitelj izvozila i prodavala vino sa svojih vinograda u Mletke,³⁸ a pjesnik je hvalio svog brata Valerija zbog uspjeha u obrađivanju njihovih vinograda i polja,

Marom njegovim jošter obilnije rađaše polje.
Plodova njihovih se pun hambar povijaše naš,
Gorice one sunčane i poljane lozina sada,
Daše nam tolici grozd jedva da u bačve sta.

(preveo N. Šop)

pa piše Božićeviću da nakon smrti svog brata Valerija on mora preuzeti brigu nad imanjem.

Tu brigu je imao i imućni plemić splitski Alviz Papalić, sin Duje, kojega je pjesnik u pozivu u Nečujam pohvalio da je vješt u obrađivanju polja. Njega također zove samo imenom, ali se može pretpostaviti da je to Alviz Papalić kojega Marulić, vlasnik mnogih polja, upravo zbog te njegove vještine izabra izvršiocem svoje oporuke 1521. godine.

U pozivu osobito i nad svima pozdravlja Barbarusa i za njega kaže da prednjači pred ostalima svojim pjesmama i svojim starim rodом. Upravo po tome smatram da je to Hermolaj Barbaro koji je prvih godina 16. stoljeća vršio u Splitu dužnost gradskog blagajnika i kaštelana. Našao sam ga zabilježena u arhivskoj knjizi kada

³⁷ I. Ostojić, o.c. (12) str. 203. pogrešno je pisao da je Marulić svoj epigram posvetio Kristu Balistriću, biskupu trogirskom koji je umro nakon pjesnikove smrti!

³⁸ G. Novak, o.c. (1), str. 109.

je predao svoju službu Mlečiću Angelu Contariniju, 1. srpnja 1511. godine.³⁹ Tim se proslijedio običaj da dužnost blagajnika i kaštelana splitskog države mletački plemići i time, boraveći u splitskom kaštelu, vrše u ime mletačke vlade tu obrambenu dužnost.

Hermolaj Barbaro je, kako to Marulić ističe u svom pozdravu koji mu je uputio, pripadao staroj vlasteoskoj mletačkoj obitelji koja je krajem 15. i početkom 16. stoljeća pridonijela širenju humanizma i renesanse. Hermolaj, imenjaka spomenutog splitskog kaštelana, bijaše uplivni biskup, a drugi Hermolaj iz istog roda koji je kao osamnaestogodišnjak na padovanskom sveučilištu suzbijao 1471. godine skolastičke nauke, a zatim u Mlecima širio nove humanističke misli.⁴⁰ Umro je u progonstvu u Rimu 1493. godine na koje ga je Mletačka Republika osudila, jer je svojestavno kao njen poslanik bez suglasja s njenom vladom prihvatio časti kardinala i patrijarha u Aquileji koje mu je papa podijelio.

Marulić je znao za ulogu humanističke obitelji Barbaro. U svojoj je knjižnici⁴¹ čuvao djelo *De re uxoria* Francesca Barbarusa koji se isticao svojom učenošću i razboritošću u 15. stoljeću.⁴² Marulić će biti cijenio ulogu koju je gradski blagajnik i kaštelan imao u obrani njegova ugroženog zavičaja, pa su on i njegovi prijatelji koje je pozvao na Šoltu prijateljevali s koljenovićem Hermolajom Barbarom. Stoga i ranije pretpostavljam kada mu nađoh ime potvrđeno u splitskom arhivu⁴³ i sada smatram da je on onaj zagonetni Barbarus iz Marulićeva poziva u Nečujam.

Upoznasmoo bar donekle tu družinu s kojom se Marulić želio susresti u osamljenoj i mirnoj luci, a tim i njegovu ljubav prema ljepoti krajolika i jačini prijateljskog razgovora kojima su se bodrili u teškim danima njihove domovine međusobno njegovi prijatelji i istomišljenici. U tom njihovu sastanku odrazuje se isječak vedrine i radosti hrvatske renesanse na Jadranu.

³⁹ C. Fisković, Prilog životopisu Marka Marulića Pečenića. Baština starih hrvatskih pisaca, Split 1978, str.87, bilješka 100.

⁴⁰ Pompeo Molmenti, La storia di Venezia nella vita privata II, Bergamo 1925, str. 232, 233, 240; Knjigu Daniela Barbara o arhitektu Vituriju objavljenu 1567. godine u Mlecima posjedovahu dalmatinski graditelji u 17. i 18. stoljeću Ivan i Ignacije Macanović. Još se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu. C. Fisković, Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja crkve u Nerežišćima na Braču. Peristil, godina XXXV–XXXVI, Zagreb 1992/93, str. 181.

⁴¹ P. Kolendić, Marulićeva oporuka, Split, 1924, str. 32.

⁴² P. Molmenti, o.c. I, str. 424.

⁴³ C. Fisković, o.c. (39).

Cvito Fisković

MARULIĆ'S SIX FRIENDS

Concluding his renowned Latin epistle in verse, addressed to Franjo Božićević Natalis, the poet, who at that time was staying at Nečujam, sends his regards to some of his Split friends, inviting them all to his quiet cove on the island of Šolta:

... *Ipsos nunc Thalia nostra salutat,
Intima quos nobis iungit amicitia,
Hieronimum cythara clarum, gravitate Marinum,
Ruris et agrorum cultibus Alvisium,
Nicoleon risu facilem, sed ut ipse iubemus
Ante salutetur Barbarus usque meus.
Ille licet Musis et sanguine praestet avorum,
Non tamen invitus carmina nostra legit.*

The author undertakes to find out the true identity of these personages, the only clue to it being their first names and the poet's brief remarks on their characters.

Hieronimus cythara clarus is most probably Jerolim Papalić (Hieronimus Papalis), son of Matija, who, according to the poet's biographer F. Natalis, sang Marulić's poems with great expressiveness, accompanied by the lyre (*carmina sua ad lyram argutissimis modulis decantare solebat*).

Nicoleos risu facilis could refer to a certain Nikola Alberti, known for having sent his juvenile poems to Marulić and to whom the poet replied in a short epistle, praising his exceptional talent.

The most difficult task was, however, to identify *Marinus*, whose characteristic, according to Marulić, was *gravitas*. The author suggests that this personage could be recognized in the figure of Marin Domić, bringing forth new evidence to complete the picture of that rather obscure contemporary of Marulić. Mentioned in archival documents as ser Marinus Domitius, Domić was on terms of personal friends with the illustrious Toma Niger (Thomas Nigris), a close friend of Marulić. Toma's younger brother Kristofor (Christoforus Nigris), to whom the poet dedicated an epitaph, probably also belonged to Marulić's humanist circle.

Alvisius, good at cultivating fields, is probably Alviz Papalić (Alvisius Papalis), whom Marulić appointed to act as the executor of his will.

Special greetings are sent to a certain Barbarus, distinguished, according to the poet, for his verse and his old stock. He is probably Ermolao Barbaro (Hermolaus Barbarus), who, at the beginning of his career, held the office of treasurer and castellan at Split and who came from an illustrious Venetian family conspicuous for propagating the ideas and habits of the Renaissance Humanism in the 15th and 16th centuries. The poet was undoubtedly well acquainted with the names and the prominence of Ermolao's illustrious ancestors, since his library contained a work by Francesco Barbaro, entitled *De re uxoria*. Also, the poet probably kept in high regard the role that Ermolao, as the castellan of Split, played in the defence of the town against the Turks.

The same grievous circumstances were the reason of Marulić's invitation to his friends, who he wished to distract from concerns and sufferings brought about by Turkish bloody pillage, persecutions and violence, that were taking place in the surroundings of Split. Marulić's epistle is an exhortation to his friends to forget all the miseries of the time and enjoy a fugitive moment of Renaissance convivality in his calm port.